

УДК 338.434:330.341.1

Н. С. Танклевська,

д. е. н., професор, завідувач кафедри обліку і аудиту та фінансів,
ДВНЗ "Херсонський державний аграрний університет"

А. С. Карнаушенко,

аспірант, кафедра обліку і аудиту та фінансів,
ДВНЗ "Херсонський державний аграрний університет"

СУЧАСНИЙ СТАН ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

N. Tanklevska,

Doctor of economic Science, Professor, Head of Accounting,
Auditing and Finance Department DVNZ "Kherson State Agrarian University"

A. Karnauhenko,

graduate Accounting, Auditing and Finance Department DVNZ "Kherson State Agrarian University"

THE CURRENT STATE OF INNOVATION FINANCING OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN UKRAINE

У статті проаналізовано показники стану фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських господарств у цілому по Україні. Наведено та прокоментовано показники динаміки, обсягу та структури впроваджених інновацій у сільське господарство України.

This paper analyzes the performance of innovation financing farms in the whole of Ukraine. Presented and commented dynamic parameters, scope and structure of the implemented innovations in agriculture in Ukraine.

Ключові слова: інновації, фінансування інноваційних проектів, стан інноваційної діяльності, динаміка фінансування НТП, аграрний сектор економіки, сільгоспвиробники, сільськогосподарські підприємства.

Key words: innovation, innovation financing, the state of innovation, the dynamics of STP funding, the agricultural sector of economy, farmers, agricultural enterprises.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Стан та динаміка розвитку фінансування інноваційної діяльності є визначальним показником економічного стану країни, її здатності до дійсних ринкових перетворень за рахунок створення, впровадження, поширення та практичного використання нової техніки, новітніх технологічних процесів, нової продукції та сировини, сучасних методів організації виробництва та його матеріально-технічного забезпечення.

Дані Держкомстату свідчать про скорочення можливостей централізованого фінансування науково-технічного розвитку на фоні практичної відсутності у підприємств власних коштів для підтримки інноваційної діяльності. В Україні ситуація така, що, беручи до уваги рівень інфляції та щорічний спад виробництва, не можна розраховувати на прибуток як основне джерело фінансування інноваційних проектів. Розмір амортизаційного фонду та прибутку, що зали-

шається у розпорядженні підприємства, не дозволяє основним структурним ланкам здійснити необхідну технічну реконструкцію їх виробничої бази. Найбільше від цього потерпали підприємства сільського господарства. У зв'язку з цим актуального значення набувають питання активізації інноваційної діяльності, пов'язані, передусім, зі створенням якісно організованої та обгрунтованої системи фінансового забезпечення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Станом та динамікою розвитку фінансування інноваційної діяльності сільського господарства України протягом останніх років цікавилися багато науковців. Даній темі присвячені роботи таких науковців, як Геєц В.М., Семиноженко В.П., Девідов М.В. Буніч Т.У., Завлін П.Н., Кулагін А.С., Леонтєв Л.І., Юданов А.Ю., Федулова Л.І. та ін. Дані наукові дослідження аргументовано доводять, що визначення стану та проблем фінансування інноваційної діяльності підприємств сільського господарства на сьогодні є актуальними та потребують постійного вивчення.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є здійснення аналізу сучасного стану фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

В умовах трансформаційної економіки, інноваційна діяльність виступає вагомим стимулятором ефективного розвитку підприємницької діяльності. І Україна не є виключенням. Високий науковий потенціал нашої країни, укріплений патріотичністю населення, спроможній вивести національну економіку на новий рівень. Слід звернути увагу на високий науковий потенціал сільського господарства. У 2011 р. 144 організації, що виконують наукові та науково-технічні роботи (НТНТР) у сільському господарстві належали до Академії аграрних наук, що відповідає 30% всіх організацій академій наук, що займаються даним видом діяльності в Україні. Нажаль у 2012 р. їх чисельність зменшилась на 21 і у відсотковому співвідношенні становила 26,5%. Зауважимо, що у 2011 р. із числа організацій, які виконують НТНТР у сільському господарстві лише 47 не належали до Академії аграрних

наук, а їх частка у загальній структурі організацій у 2005—2012 рр. становить близько 12,2—12,9%.

Аграрний сектор економіки України на сьогодні знаходиться в досить тяжкому становищі, а головними причинами слугують дві головні його проблеми: недостатня фінансова підтримка та низький рівень інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств. Ефективне поєднання даних компонентів, на нашу думку, створює умови для стрімкого розвитку сільського господарства країни. Обстеження інноваційної діяльності України у 2008—2010 рр. виявило, що знизилась частка інноваційних підприємств на 3% і становила 18% загальної кількості підприємств. У 2008 р. 11,2% підприємств здійснювали маркетингові та організаційні інновації, але у 2010 р. їх частка зменшилась на 4,8%.

У практиці вітчизняних підприємств характерною є розгалуженість діяльності за декількома напрямками, що дозволяє адаптуватися до нестабільних ринкових умов. Тому у 2008—2010 рр. зросла частка інноваційних підприємств, які здійснювали процесові та продуктові інновації на 0,9% і у 2010 р. становила 5,1%.

Так, у 2010—2012 рр. збільшився обсяг інновацій в Україні на 8,7% і становить у 2012 р. 11252,7 млн грн. Але на 6,8% зменшився обсяг науково-технічних послуг, частка яких становить у загальній структурі інновацій України 10,4—12,5%. Обсяг фундаментальних досліджень у 2010 р. становив 2188,4 млн грн, що на 19,8% менше ніж у 2012 р. Найбільший темп росту прикладних досліджень зафіксовано у 2012 р. порівняно з 2010 р., їх приріст становить 27,2%, що у вартісному вираженні складає 440,6 млн грн. [1; 2].

У структурі інновацій України переважають науково-технічні розробки, частка яких варіює від 51% у 2010 р. до 47,7% у 2012 р. На другому місці знаходиться обсяг фундаментальних досліджень, частка яких за аналізований період зросла до 23,3%. На прикладні дослідження у 2011 р. припадало 18% обсягу інновацій в Україні, що на 0,3% менше ніж у звітному і на 1,6% більше ніж у базовому році.

Зазначимо, що переважна більшість у структурі джерел фінансування наукових та науково-технічних робіт у 2005—2012 рр. належить підприємницькому сектору, частка яких коливається від 52,64% у 2012 р. до 65,12% у 2005 р. і засвідчує зниження на

Таблиця 1. Обсяги інновацій сільськогосподарських підприємств України *

Показник	Рік						В середньому	Темп росту, %
	2010		2011		2012			
	млн грн.	структура, %	млн грн.	структура, %	млн грн.	структура, %		
Всього	1973,4	100,0	1863,0	100,0	2475,6	100,0	2104,0	125,4
з них:								
Фундаментальні дослідження	355,2	18,0	447,1	24,0	571,9	23,1	458,1	161,0
Прикладні дослідження	434,2	22,0	316,7	17,0	549,6	22,2	433,5	126,6
Розробки	789,4	40,0	810,4	43,5	1126,4	45,5	908,7	142,7
Науково-технічні послуги	394,7	20,0	288,8	15,5	227,8	9,2	303,7	57,7

* Розраховано за даними Державного комітету статистики України та Міністерства аграрної політики і продовольства України [1; 2].

12,48% за аналізований період. Тоді як зростає частка державного сектора: за даний проміжок часу на 10,29% і становить у звітному році 40,44%, що на 12,2% менше, ніж у підприємницькому секторі. Позитивна динаміка спостерігається також у секторі вищої освіти, мінімальне значення якої зафіксовано у базовому році (4,73%), а максимальне у звітному (6,92%). Тому можна зробити висновок про посилення інноваційної діяльності в державному секторі та секторі вищої освіти за рахунок зниження фінансування наукових та науково-технічних робіт у приватному секторі, що засвідчує про позитивну динаміку інноваційного розвитку країни.

У структурі інновацій у сільськогосподарські підприємства переважають науково-технічні розробки, які займають 40—45% інновацій галузі. За аналізований період на 10,8% знизилась частка науково-технічних послуг і становила 9,2% у 2012 р. Тоді як збільшується частка фундаментальних досліджень з 18% у 2010 р. до 23,1% у 2012 р. Частка прикладних досліджень у сільському господарстві найменшою була у 2011 р. й становила 17%, що на 5% менше 2010 р. і на 5,5% ніж у 2012 р.

У середньому за аналізований період обсяг інновацій у сільськогосподарські підприємства України становив 2104 млн грн. (табл. 1). Приріст у 2012 р. порівняно з базовим роком склав 25,4%. Найменший обсяг інновацій виявлено у 2011 р. на рівні 1863 млн грн, що на 612,6 млн грн, або 32,9% менше ніж у 2012 р. За досліджуваний період знизився обсяг науково-технічних послуг на 42,3% і в середньому склав 303,7 млн грн. Найбіль-

шим є приріст фундаментальних досліджень у сільському господарстві, який зріс за 2010—2012 рр. на 61%. У 2011 р. обсяг прикладних досліджень знизився на 117,5 млн грн. відносно попереднього року, але у 2012 р. зріс на 73,5% або 232,9 млн грн. [1; 2].

Не зважаючи на спад питомої ваги інновацій у ВВП країни, зростають у 2,1 рази внутрішні поточні витрати на інноваційну діяльність у 2005—2011 рр., що у вартісному

вираженні становить 4978,8 млн грн. Так у 2011 р. на фундаментальні дослідження витрачено 21,84,5 млн грн, що на 1,6% більше ніж у 2010 р. та на 1298,4 млн грн (або у 2,5 рази) ніж у 2005 р. Найменшими є витрати на прикладні дослідження у 2005 р. (655,8 млн грн), але протягом 2005—2010 рр. вони зросли на 926,8 млн грн і становили 1582,6 млн грн., тоді як приріст у 2011 р. склав 6,5% або 102,5 млн грн.

По мірі збільшення внутрішніх поточних витрат на інноваційну діяльність, збільшується і загальний обсяг їх фінансування. Протягом 2000—2012 рр. загальна сума фінансування інновацій зросла у 6,5 рази і у звітному році становила 11480,6 млн грн., але даний показник на 2853,3 млн грн. (або на 80,1%) менше ніж у попередньому році. Серед джерел фінансування інновацій виокремлюють власні кошти підприємств, кошти державного бюджету, іноземних інвесторів та інші джерела. Найбільший приріст фінансування інновацій за рахунок власних коштів помітний у 2004 р. (63%) та у 2011 р. (58,9%), а у 2008—2010 рр. помітна негативна тенденція. У 6,2 рази і 3 рази збільшилось державне фінансування інновацій у 2001 р. та 2006 р. відповідно, а у 2009 р. навпаки скоротилось на 209,9 млн грн.

Для сільськогосподарських підприємств інноваційна діяльність є важливим індикатором розвитку. Але протягом 2010—2012 рр. у структурі джерел фінансування переважають власні кошти підприємств: від 40,7% у 2010 р. до 53% у 2012 р. [2]. На кредити банків у 2011 р. припадає 37% фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств, що на 16,9% більше ніж у попередньому році і на 19,8% ніж у наступно-

му. Із них частка короткострокових кредитів варіює від 7,2% у 2010 р. до 13,4% у 2011 р., а у звітному році показник зменшився на 3,2%. Оскільки інноваційна діяльність передбачає досить тривалий термін реалізації проектів, частка довгострокових кредитів у 2010—2011 рр. є дещо більшою і становить 12,9% і 23,6% відповідно, тоді як у 2012 р. показник знизився на 16,6% [3, с. 193].

Сьогодні роль державного бюджету в фінансуванні інноваційної діяльності є мінімальною. Так у 2010 р. 3,7% грошових ресурсів залучених в інноваційній діяльності становили кошти державного бюджету, а у наступному році частка знизилась більш ніж у 2,5 рази і становила 1,45, що на 0,5% менше значень звітнього року.

Через високу ризикованість та сезонність інноваційна діяльність сільськогосподарських підприємств є найменш привабливою для вітчизняних на іноземних інвесторів, але у структурі джерел фінансування їм належить третє місце [4, с. 119]. Так, у 2010 р. третина грошових надходжень приходить на інвестиції, із них 14% — іноземні інвестиції. У 2011 р. показник зменшився більш ніж вдвічі і становив 12,7%, що на 12,2% менше ніж у 2012 р. Але негативною є тенденція зниження іноземного інвестування від 14% у 2010 р. до 3% у 2011 р., а у 2012 р. помітне збільшення на 2%.

Лізинг є одним із шляхів оновлення основних виробничих фондів для аграрних підприємств завдяки механізму придбання високоякісної сільськогосподарської техніки. Так 2,5% джерел фінансування інновацій припадає на лізингові операції, що на 1% більше ніж у 2011 р. і на 0,8% ніж у 2012 р.

Проте, не зважаючи на незначну частку державної підтримки в структурі сільськогосподарських інновацій, її роль є ключовою. На сьогодні існують програми, метою яких є підтримка розвитку аграрного сектора економіки [5, с. 85]. Так, головними напрямками підтримки інноваційної діяльності у сільському господарстві є:

1) дослідження, прикладні наукові та науково-технічні розробки, виконання робіт за державними цільовими програмами і державним замовленням у сфері розвитку агропромислового комплексу;

2) наукові розробки у сфері стандартизації та сертифікації сільськогосподарської продукції;

3) фінансування заходів по захисту, відтворення та підвищення родючості ґрунтів;

4) селекція в тваринництві і птахівництві на підприємствах АПК;

5) селекція в рослинництві;

6) фінансова підтримка через механізм здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів;

7) дослідження та експериментальні розробки в системі АПК;

8) створення і забезпечення резервного запасу сортового та гібридного насіння;

9) часткова компенсація вартості складної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва;

10) прикладні наукові та науково-технічні розробки, виконання робіт за державними цільовими програмами і державним замовленням у сфері рибного господарства;

11) селекція у рибному господарстві та відтворення водних біоресурсів у внутрішніх водоймах та Азово-Чорноморському басейні;

12) збільшення статутного капіталу НАК "Укראгролізинг" для закупівлі технічних засобів для агропромислового комплексу з подальшою передачею їх на умовах фінансового лізингу;

13) фундаментальні дослідження й прикладні розробки Національного університету біоресурсів та природокористування у сфері сільськогосподарських наук.

Протягом 2010—2013 рр. за рахунок видатків з державного бюджету на підтримку розвитку сільського господарства країни виділено в середньому 530,4 млн грн. Більша частина спрямована на фінансову підтримку через механізм здешевлення кредитів й компенсації лізингових платежів: у 2011 р. з 1 млрд грн. бюджетних видатків на інноваційну діяльність сільського господарства 531,4 млн грн. становили кошти на вище зазначений напрям, а 200 млн грн. — для збільшення статутного капіталу НАК "Укראгролізинг" для закупівлі технічних засобів для агропромислового комплексу з подальшою передачею їх на умовах фінансового лізингу [6; 7; 8]. Таким чином, Україна визначає лізинг одним з перспективних напрямів залучення фінансових ресурсів для здійснення інноваційної діяльності для аграрного сектора економіки.

ВИСНОВКИ ТА ПОДАЛЬШІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Отже, за досліджуваний період в Україні відбувся поступальний розвиток інновацій-

ної діяльності у сільськогосподарських підприємствах, яка складається з фундаментальних й прикладних досліджень, розробок та науково-технічних послуг. Приріст інновацій в аграрному секторі протягом 2010—2012 рр. складав 25,4%. Обсяг інновацій у звітному році становив 2475,6 млн грн., що на 612,6 млн грн. більше ніж у попередньому році. Джерела фінансування інновацій у діяльності сільськогосподарських підприємств в Україні складаються з власних ресурсів (40,7—53% загального обсягу), позикових (довгострокових й короткострокових кредитів), інвестиційних (внутрішніх та іноземних), бюджетної підтримки й лізингових коштів. Через високу ризикованість та сезонність інноваційна діяльність сільськогосподарських підприємств є найменш привабливою для вітчизняних та іноземних інвесторів. Але негативною є тенденція зниження іноземного інвестування від 14% у 2010 р. до 3% у 2011 р., а у 2012 р. помітне збільшення на 2%.

Основними перешкодами інноваційного розвитку є політична нестабільність, відсутність належної державної уваги інвестиційно — інноваційним процесам (державна повинна здійснювати фінансування інноваційних проектів створювати пільгові умови для залучення інвестицій, вдосконалювати нормативно — правову базу), недостатнє фінансування та відсутність сприятливих умов для залучення позичених коштів. Тому, в подальшому, перспективним є пошук шляхів подолання перешкод інноваційного розвитку та створення сприятливих умов для здійснення інноваційної діяльності.

Література:

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики і продовольства України [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://minagro.gov.ua>
3. Геєц В.М. Інноваційні перспективи України / Геєц В.М., Семиноженко В.П. // — Харків: Константа, 2006. — 272 с.
4. Давідов М.В. Шляхи організаційно-фінансового забезпечення інноваційного процесу на підприємствах України / Давідов М.В. // Фінанси України. — К., 2008. — № 5. — С. 115—123.

5. Зянько В.В. Глобалізація та інноваційний процес: їхній взаємовплив / Зянько В.В. // Економіка України. — К., 2006. — № 2. — С. 84—89.

6. Закон України "Про державний бюджет України на 2010 р." [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2154-17>

7. Закон України "Про державний бюджет України на 2011 р." [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2857-17>

8. Закон України "Про державний бюджет України на 2012 р." [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4282-17>

References:

1. Ofitsijnyj sajt Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy (2013), "Dynamics of innovation in the Ukraine in 2010, 2011 and 2012", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 28 october 2013).

2. Ofitsijnyj sajt Ministerstva ahrarnoi polityky i prodovol'stva Ukrainy (2013), "Volume Innovation agricultural enterprises in Ukraine in 2010, 2011 and 2012 years", available at: <http://minagro.gov.ua> (Accessed 28 october 2013).

3. Heiets, V.M. and Semynozhenko, V.P. (2006), Innovatsijni perspektyvy Ukrainy [Innovative perspectives Ukraine], Konstanta, Kharkiv, Ukraine.

4. Davidov M.V. (2008), "Ways organization — financial support innovatsinoho process in the Ukraine", *Finansy Ukrainy*, vol. 5, pp. 115 — 123.

5. Zian'ko V.V. (2006), "Globalization and innovation process: their mutual influence", *Ekonomika Ukrainy.*, vol. 2, pp. 84—89.

6. The Verkhovna Rada of Ukraine (2009), The Law of Ukraine "On the State Budget of Ukraine for 2010 year", available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2154-17> (Accessed 28 october 2013).

7. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010), The Law of Ukraine "On the State Budget of Ukraine for 2011 year", available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2857-17> (Accessed 28 october 2013).

8. The Verkhovna Rada of Ukraine (2011), The Law of Ukraine "On the State Budget of Ukraine for 2012 year", available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4282-17> (Accessed 28 october 2013).

Стаття надійшла до редакції 28.10.2013 р.